

УДК 930.24:636.09:378.096(477.54)

ЖВАНКО Любов,

докторка історичних наук, професорка,
керівницка Музейного комплексу,
Державний біотехнологічний університет
(м. Харків, Україна)

zhvan2012@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1107-449X>

Web of Science ResearcherID AAL-5200-2021

КІБКАЛО Дмитро,

доктор ветеринарних наук, професор,
професор кафедри внутрішніх хвороб і клінічної
діагностики тварин факультету ветеринарної медицини,
Державний біотехнологічний університет
(м. Харків, Україна)

diagnost_96@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0197-1381>

Web of Science ResearcherID ADM-0057-2022

ПРОФЕСОР ЕДВАРД ОСТРОВСЬКИЙ І ЙОГО «ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВЕТЕРИНАРНУ ШКОЛУ В ХАРКОВІ...» (1856 р.)

Запропонована стаття присвячена науковій спадщині вченого у галузі ветеринарної медицини середини XIX ст. – Едварда Фелікса Вінцентія Островського (1816–1859), видатного лікаря ветеринарії, талановитого педагога, одного із засновників і директорів Ветеринарної школи у Варшаві та професора Харківського ветеринарного училища, для якого Україна і Харків стали другою батьківщиною.

У публікації, яка має джерелознавчий характер, уперше розміщено в українському перекладі його працю «Повідомлення про імператорську російську ветеринарну школу в Харкові від професора Островського», опубліковану

в 1856 р. на сторінках німецького часопису «Magazin für die gesamte Thierheilkunde» («Журнал для всієї медицини для тварин»). Введений до наукового обігу історичний документ є унікальним, оскільки висвітлює перші роки існування Харківського ветеринарного училища, відкритого у 1851 р. на основі діючої при Харківському університеті практичної ветеринарної школи.

Автори статті, яка є продовженням їхніх попередніх досліджень, присвячених постаті вченого, окреслили її наступну мету – введення до наукового обігу невідомого історичного документу, яким є опис Харківського ветеринарного училища з 1856 р. авторства Е. Островського та репрезентація його біографії, підготовленої на основі невідомих архівних документів з архівів Литви, Польщі та України. Керуючись методологічним інструментарієм біографістики, читачеві представлено коротку біографію вченого.

Пропонована стаття відкриває невідому сторінку наукової спадщини Е. Островського. У публікації вчений представив читачеві харківський навчальний заклад в якості живого організму, де усі компоненти – будівля та матеріальна база, викладачі й учні складають триєдину спільність. Важливою є інформація про постаті його колег, погляди на стан ветеринарної науки та особливості навчального процесу у закладі.

Ключові слова: Едвард Островський, Харківське ветеринарне училище, історія ветеринарії, історичний документ, ветеринарна освіта, Харків.

PROFESSOR EDWARD OSTROVSKI AND HIS «REPORT ON THE VETERINARY SCHOOL IN KHARKIV...» (1856)

This article is dedicated to the scientific legacy of Edward Felix Vincent Ostrovski (1816–1859), a distinguished veterinarian, talented educator, and one of the founders and directors of the Veterinary School in Warsaw. He also served as a professor at the Kharkiv Veterinary School, which became his second homeland in Ukraine.

For the first time in Ukrainian translation, this publication presents his work «Report on the Imperial Russian Veterinary School in Kharkiv by Professor Ostrovski», originally published in 1856 in the German journal Magazin für die gesamte Thierheilkunde («Journal for All Veterinary Medicine»). This historical document is of great significance as it sheds light on the early years of the Kharkiv Veterinary School, established in 1851 based on the practical veterinary school operating within Kharkiv University.

Continuing their previous research on the scholar, the authors aim to introduce this previously unknown historical document into academic circulation. The article presents Ostrovski's 1856 description of the Kharkiv Veterinary School along with his biography, compiled from previously undiscovered archival records from Lithuania,

Poland, and Ukraine. Applying the methodology of biographical studies, the article offers a concise yet insightful overview of his life and contributions.

This article reveals an unknown chapter of Ostrovski's scientific heritage. In his work, the scholar depicts the Kharkiv educational institution as a living organism, where all elements – facilities, material resources, faculty, and students – form a unified whole. Of particular importance is the information about his colleagues, views on the state of veterinary science, and the specifics of the educational process.

Keywords: *Edward Ostrovski, Kharkiv Veterinary School, history of veterinary medicine, historical document, veterinary education, Kharkiv.*

Постановка проблеми. В історії вітчизняної ветеринарної науки особливе місце посідає Харків, який упродовж XIX ст. став одним із провідних центрів ветеринарної освіти та науки Східної Європи. Завдяки відкритій у 1851 р. на базі функціонуючої при Харківському університеті практичної ветеринарної школи Харківського ветеринарного училища, яке згідно статуту, належало до «навчальних закладів першого розряду», у місті вже у середині позаминулого століття діяло два вищі навчальні заклади [16, с. 247]. Слід зазначити, що витoki ветеринарної освіти та науки на теренах Лівобережної України сягають 1805 р., коли на медичному факультеті Харківського імператорського університету було створено кафедру лікування тварин. Її очолив німецький професор Франц Пільгер (1761–1828), автор однієї з перших у Європі енциклопедій з ветеринарії, один із основоположників ветеринарної науки тогочасного півдня Російської імперії, засновник першого у Східній Європі ветеринарного журналу «Український домовод» (Харків) [8, р. 12].

У 2025 р. виповнюється 220 років від започаткування харківського осередку ветеринарної освіти і науки України. Його унікальною рисою є збереження, попри різні виклики, тяглості традицій та неперервності діяльності. Університетські підрозділи чи самостійні заклади, маючи різні назви: кафедра лікування тварин, практична ветеринарна школа, Харківська ветеринарна школа, Харківський ветеринарний інститут, Харківський зооветеринарний інститут,

Харківська державна зооветеринарна академія, факультет ветеринарної медицини Державного біотехнологічного університету, уже в третьому столітті свого існування у складних умовах триваючої війни, виконують своє первісне призначення – готують кадри майбутніх лікарів ветеринарної медицини та проводять наукові дослідження.

Рис. 1. Будинок Харківського ветеринарного інституту, джерело: З фондів Музейного комплексу Державного біотехнологічного університету

Відтак, надзвичайно важливим є збереження історії, пошуки нових історичних джерел та введення їх у широкий науковий простір, оскільки історія харківського осередку ветеринарії, безперечно, є частиною скарбниці європейської ветеринарної науки. Одним із таких унікальних історичних документів, які вдалося віднайти авторам статті, є «Повідомлення про імператорську російську ветеринарну школу в Харкові від професора Островського», опубліковане в 1856 р. на сторінках німецького часопису «Magazin für die gesammte Thierheilkunde» («Журнал для всієї медицини для тварин»), що видавався у Берлінській вищій ветеринарній школі. Його автор – професор Харківського ветеринарного училища Едвард Фелікс Вінцентій

Островський (1816–1859), видатний лікар ветеринарії, талановитий педагог, один із засновників і директорів Ветеринарної школи у Варшаві, перший у Російській імперії автор ветеринарного законодавства, поляк, для якого Україна і Харків стали другою батьківщиною.

Едвард Фелікс Вінцентій
Островський (1816–1859), джерело:
Kuczyński A., Edward Ostrowski.
Tygodnik Illustrowany. 1860, nr 21, s.
173.

Обкладинка часопису *Magazin für die
gesammte Thierheilkunde.*
Herausgegeben von dr. E. F. Gurlt und
dr. C. H. Hertwig, professoren an der
Königl. Thierarzneischule zu Berlin.
Zweiundzwanzigster Jahrgang. Berlin,
1856. Verlag von August Hirschwald, 69
Unter den Linden, Ecke der Schadow –
Strasse.

Аналіз наукових публікацій. Перш за все буде справедливим констатувати той факт, що дослідження постаті автора першого опису Харківського ветеринарного училища професора Е. Островського, як автора

публіцистичних творів та непересічної особистості, лише недавно розпочалося на сторінках довідкових видань. Так, у 2018 р. його біографію було розміщено у словнику, присвяченому видатним полякам Харкова XIX – початку XX ст., де уперше було подано в українському перекладі витяги з праці «Листи з подорожі до Киргиз-казахських степів» (Гродно, 1859). Цей твір став літературною обробкою звіту Е. Островського «Поїздка до внутрішньої Киргизько-казахської орди з ветеринарною метою» (Санкт-Петербург, 1859), коли у 1855 р. згідно з розпорядженням міністра народної освіти А. Норова очолив кількомісячну експедицію степами Казахстану [15, с. 119–120].

Авторами запропонованої статті опубліковано кілька наукових розвідок в українських та польських виданнях. На сторінках «Календаря знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2021 рік» розміщено невелику біографічну довідку до 205-ї річниці від його народження, де представлено, серед іншого, науковий доробок вченого [17, с. 170]. У публікації, присвяченій полякам, професорам Харківського ветеринарного училища та Харківського ветеринарного інституту, Е. Островського охарактеризовано як одного з фундаторів ветеринарної науки Польщі, залученого до розвитку української науки, зокрема автора робіт у галузі паразитології [10, с. 163].

У науковому дослідженні «Професор Едвард Островський (1816–1859) – творець польської ветеринарії: життєпис крізь погляд сучасника» автори представили на сьогодні найбільш повну біографію вченого. Вона спирається на історичне джерело, яким є спогади А. Кучинського, товариша Е. Островського, розміщені на сторінках варшавської газети «Tygodnik ilustrowany» (1860). Зроблено висновок, що «Едвард Островський залишив по собі наукову спадщину, збережену в його книгах і статтях, у польських календарях і підручниках, якими користувалися цілі покоління молодих ветеринарів. [...] Його останнім місцем

проживання став далекий Харків, де він і провів майже шість років. Едвард Островський полюбив Харків, який став місцем улюбленої роботи і добрих друзів – затишним для нього куточком на землі [2, s. 24].

Постать Е. Островського була серед героїв виставки «Видатні польські ветеринари і Харків: постаті, досягнення, відкриття (XIX – початок XX століття) до 170-річчя вищої ветеринарної освіти на Сході України», відкритої у листопаді 2021 р. у Державному біотехнологічному університеті у Харкові [14, с. 9–10] та виставки «200 років польської ветеринарії: з Вільна до Торуня через Харків», відкритої у листопаді 2023 р. у стінах наукової бібліотеки Університету Миколая Коперника в Торуні [9, s. 7–8].

Проте до цього часу залишається невідома спадщина Е. Островського, на сторінках якої постають описи харківського навчального закладу та постаті його колег, погляди на стан ветеринарної науки й особливості навчального процесу.

Метою публікації є введення до наукового обігу невідомого історичного документу з описом Харківського ветеринарного училища з 1856 р. авторства Е. Островського та репрезентація біографічного нарису вченого, що дає змогу створити цілісну картину «автор – твір – епоха» для розуміння основних положень його дослідження.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто зазначити, що запропонований короткий життєпис вченого підготовлено з використанням віднайдених архівних документів у фондах Державного архіву Харківської області, Литовського державного історичного архіву у Вільнюсі та Архидієцезіального архіву у Варшаві.

Народився Едвард Фелікс Вінсент (у документах того часу згаданий як Едуард Андрійович Островський) 2 червня (15 червня) 1816 р. у селі Пакоше Троцького повіту Віленської губернії (нині – Тракайський район Литви) у родині

Анджея Островського. Середню освіту здобув у віленській гімназії, а потім вступив на медичне відділення Віленської медико-хірургічної академії.

Для того, щоб стати ветеринаром, юнакові довелося спершу здобути медичну освіту, оскільки тоді на ветеринарному факультеті академії навчався лише 3 роки [7, s. 164]. На основі «Списку студентів Імператорської Віленської медико-хірургічної академії», що зберігається у фондах Литовського державного історичного архіву у Вільнюсі, можна з певною ймовірністю реконструювати хід навчання Е. Островського. У 1833 р. він вступив на навчання, бо у 1834/1835 н. р. був зарахований студентом 2-го медичного класу Віленської медико-хірургічної академії [19, арк. 6]. У наступному 1835/1836 н. р. Е. Островський перейшов на ветеринарні студії і був зарахований вільним слухачем першого відділення І ветеринарного класу [19, арк. 34]. У 1837/1838 н. р. – учнем 3-го ветеринарного класу. Навчався Е. Островський за кошти держави, а за високі наукові здібності був удостоєний премії [19, арк. 6]. 13 липня 1838 р. він отримав диплом ветеринара першого класу [4, s. 48]. Після закінчення навчання, як студент-стипендіат Академії, одержав кишеньковий хірургічний набір і відповідну суму на обмундирування для ветеринарної державної служби [7, s. 165].

Професійну діяльність Е. Островський розпочав у Варшаві на посаді ветеринарного помічника лікарського управління Мазовецької та Калиської губерній. Також викладав у кількох навчальних закладах, зокрема в Інституті сільського господарства та лісництва у Маримонті, у тогочасному передмісті Варшави. У новоствореній Школі нижчих ветеринарів у Варшаві в 1840 р. працював заступником директора, а після смерті її директора Ф. Якоба 7 лютого 1841 р. – директором до від'їзду до Харкова, тобто майже до кінця 1853 р. [13, арк. 6 зв.].

16 вересня 1845 р. Е. Островського було призначено до Медичної ради Королівства Польського для вирішення ветеринарних справ та участі в комісії з

перевірки ветеринарних ступенів [13, арк. 7 зв.]. У цьому ж році після захисту кандидатської дисертації «Пневмонія або запалення легенів великої рогатої худоби» отримав звання старшого ветеринарного лікаря, а в 1853 р. став магістром ветеринарії. Його часто делегували в різні місцевості Королівства з метою участі у заходах з подолання чуми великої рогатої худоби. Також Островський, як експерт, брав участь у вирішенні ветеринарних питань у війську [7, s. 222].

Е. Островський розробив перший набір правил щодо контролю тварин у Польщі – «Закон про ветеринарну поліцію, який регулює запобігання, лікування та попередження поширеності інфекційних захворювань серед домашніх тварин» (Варшава, 1844). З науковими відрядженнями побував у Чехії, Німеччині, зокрема, в Саксонії, у Ганновері, Магдебургу, Брунсвіку та Берліні [2, s. 21].

Про Е. Островського, як людину та науковця залишив спогади його варшавський товариш А. Кучинський: «Окрім спеціальної освіти, мав загальну освіту, гострий розум, бажання працювати та розширювати свої знання з неординарністю та наполегливістю. Крім цих рис, які зробили його одним із авторитетів у науковій галузі, був наділений ніжним серцем, схильним до поетичних мрій і великою міцністю душі (що не дозволяло йому розкрити свої моральні страждання, невіддільні від життя кожного людини, перед найближчими друзями) завжди намагався показати себе спокійним, веселим, а будучи порядним, дотепним і грайливим, ставав бажаним у кожній компанії» [3, s. 173].

Під час варшавського періоду Е. Островський влаштував особисте життя. 10 травня 1845 р. в римо-католицькій парафії св. Анджея у Варшаві, одружився з варшав'янкою Анслою Юлією Мацейовською [11, арк. 389]. 3 квітня 1846 р. у них народилася дочка Аделаїда [13, арк. 7].

У 1853 р. в житті Е. Островського розпочався новий період – харківський, який тривав до раптової у 1859 р. смерті. У серпні 1853 р. його призначили на посаду професора Харківського ветеринарного училища, оскільки раптово помер один із трьох поляків, які працювали в школі – професор Єжи Вітович [20, с. 8]. На початку січня 1854 р. родина Островських переїхала до Харкова. Однією із причин його переїзду, як зауважив А. Кучинський, були проблеми зі здоров'ям та бажання присвятити своє подальше життя науці та праці в університеті. «Ця постійна робота значно послабила здоров'я покійного Едварда, для порятунку який двічі їздив на мінеральні води в Польщу та за кордон; однак і там він не забував ретельно збирати інформацію, що стосується його професії, яку він міг би використати з користю в країні, на що навіть звернула його увагу влада. Коли сили організму все більше занепадали, покійний світлої пам'яті Островський скористався пропозицією і зміг наприкінці 1853 року зайняти кафедру ветеринарних наук у харківському вищому навчальному закладі, рівному за правами університетам імперії, щоб більше не розпорошувати свою діяльність різноманітною виснажливою роботою, а присвятити себе винятково до наукового культивування свого улюбленого предмета» [3, с. 173-174].

Тут необхідно додати, що Е. Островський прибув до щойно створеного Харківського ветеринарного училища, оскільки воно було відкрите 1 (14) серпня 1851 р. на базі існуючої при Харківському університеті практичної ветеринарної школи. Першим його директором став поляк професор Наполеон Галицький, випускник, як і Е. Островський, Віленської медико-хірургічної академії, призначений на цю посаду височайшим наказом 6 (19) червня 1851 р. [16, с. 247]. Островський був також свідком завершення будівництва та перенесення до нового приміщення цього навчального закладу.

Спочатку училище розміщувався в будинку практичної ветеринарної школи, але він не відповідав його навчальним потребам. Н. Галицький виступив

ініціатором зведення нової будівлі та створення комісії з нагляду її будівництва [12, арк. 1]. Початково будівництвом, яке тривало майже 3 роки (з кінця 1851 до кінця 1854 р.), керував професор архітектури при Харківському університеті А. Тон, а пізніше – академік архітектури М. Львов. Навесні 1855 р. учні та штатні працівники вселились у нову будівлю. Будинок, оздоблений елементами пізнього класицизму, що зберігся донині, знаходився по вул. Сумська, 2 (після зміни нумерації 1875 р. – Сумська, 37). За висловом сучасників, училище «зараз знаходиться у власній величезній будівлі» [14, с. 173].

По прибутті, Е. Островський кілька місяців працював у «закладі гідрографічному» у селі Кочеток Харківської губернії. У ветеринарному училищі викладав патологію, терапію, судову ветеринарію, керував терапевтичною клінікою. Професору Островському довелося долати мовні труднощі, оскільки викладання велося російською мовою. «На цій новій посаді, незважаючи на те, що йому довелося долати мовні труднощі, він одразу завоював довіру влади, так що уже через півроку перебування виголосив на урочистостях головні моменти своєї дисертації, яка була подана до друку» [3, с. 174].

У харківський період його наукові інтереси стосувалися переважно паразитології. У цей період написав більшість із своїх понад 30 наукових праць. У цей же час у польських сільськогосподарських календарях опублікував низку статей про сибірську виразку, чуму рогатої худоби, хвороби копитних. Остання праця «Ветеринарна терапія» була підготовлена лише в рукописі на 42 сторінках.

Е. Островський разом зі своїм колегою професором Г. Полютою досліджував біологію факторів, що викликають ценуроз та ехінококоз у тварин, відкрив і сформулював основний закон про ендопаразитизм. До цього часу він уже досить чітко окреслив епізоотологію основних гельмінтозів тварин, з наукової точки зору активно виступав проти теорії самозародження зоопаразитів. За результатами своїх досліджень він опублікував одну з перших у Російській

імперії експериментальних праць у галузі гельмінтології під назвою «Досліди з годівлі тварин глистами в різні періоди їх розвитку, проведені в Харківському ветеринарному інституті в 1857–1858 роках» [18, с. 318].

У 1855 р. згідно з розпорядженням міністра народної освіти А. Норова очолив кількомісячну експедицію степами Казахстану. Її результатом став «цінний звіт» – «Поїздка до внутрішньої Киргизькоказахської орди з ветеринарною метою» (Санкт-Петербург, 1859). В експедиції, крім виконання наукового завдання, зібрав багатий географічний, історичний та етнографічний матеріал. Літературна обробка звіту вийшла того ж року польською мовою у Гродно. У вступі дуже зворушливо подав опис природи України: «Зимової пори 1853 р., мандруючи в закритому екіпажі з Варшави до Харкова, десь перед Полтавською губернією з нудьги чи втоми, чи сам не знаю чому, запитав у напівсонного листоноші: де ми є, в лісі чи в полі? – Ні, пане, то степ, – відповів на те листоноша. Ті останні слова справили на мене велике враження, сну як і не було, холоду як і не чув, а сніг, що густо падав, мене не страшив [...]. Споглядаючи прекрасні й розкішні лани нашої України, укриті, особливо літом, хвилями буйного збіжжя, не міг собі уявити справжніх степів, тих піщаних пустель, у які мене загнала доля на крилах науки. Степи Астрахані, степи калмиків і киргизів, сумні, одноманітні, з пожовклими щітками трав, випалених пекучим сонцем південного неба, яку ж вони мають подібність до степів родючої України?» [2, с. 19–20].

24 серпня (6 вересня) 1859 р. Е. Островський раптово помер, захворівши на жовту гарячку. Похований у місті Рокитне Курської губернії (нині – Белгородської області РФ), могила не збереглася. Дружина і донька після його смерті повернулися до Варшави [2, с. 22].

У 1856 р. Е. Островський опублікував у берлінському часописі «Magazin für die gesammte Thierheilkunde» («Журнал для всієї медицини для тварин») розлогу статтю «Повідомлення про імператорську російську ветеринарну школу в Харкові від професора Островського» (мовою оригіналу: Mittheilungen über die Kaiserlich Russische Tierarzneischule in Charkow. Vom Professor Ostrowski daselbst. *Magazin für die gesammte Thierheilkunde. Herausgegeben von dr. E. F. Gurlt und dr. C. H. Hertwig, professoren an der Konigl. Thierarzneischule zu Berlin. Zweiundzwanzigster Jahrgang. Berlin, 1856. Verlag von August Hirschwald, 69 Unter den Linden, Ecke der Shadow – Strasse. S. 232–248*) [5, с. 232–248].

Слід додати, що засновниками часопису «Magazin für die gesammte Thierheilkunde» («Журнал для всієї медицини для тварин») були німецькі професори ветеринарії – Ернст Фрідріх Гурлт та Карл Генріх Гертвіг. Ернст Фрідріх Гурлт (1794–1882) – німецький лікар ветеринарії і анатом, професор, з 1819 р. викладав Берлінській вищій ветеринарній школі, а у 1827–1870 рр. перебував на посаді професора. У 1835 р. разом з К. Г. Гертвігом (1798–1881) заснував «Magazin für die gesammte Thierheilkunde» [6]. К. Г. Гертвіг (1798–1881) – німецький лікар ветеринарії, з 1823 р. викладав Берлінській вищій ветеринарній школі, а з 1833 р. перебував на посаді професора. У 1835–1874 рр. разом з Е. Ф. Гурльтом був редактором «Magazin für die gesamte Tierheilkunde» [1, р. 848].

«Повідомлення...» від Е. Островського, уміщене на сторінках запропонованої статті, перекладено авторами з німецької на українську мову із дотриманням норм сучасного українського правопису та збереженням стилістики автора. Вчений був людиною своєї епохи, а відтак йому притаманні звороти до тогочасних монарших осіб, збережені у статті. Також у публікації можна прослідкувати його літературний стиль – схильність до роздумів, використання суто художніх прийомів, характерних для написаних пізніше листів до харківських друзів про експедицію на далекі азійські степи. Ця публікація,

безсумнівно, є унікальним історичним джерелом, яке заслуговує на введення його у широке наукове користування, оскільки це перший опис Харківського ветеринарного училища, зроблений за кілька років після його будівництва. Е. Островський описав навчальний заклад наче живий організм, де усі компоненти – будівля та матеріальна база, викладачі й учні складають триєдину спільність. Його думки актуальні і на сьогодні, адже піднімають питання про роль викладача і місію студента по завершенні його навчання.

Надзвичайно цікавими були його думки, що стосувалися розвитку ветеринарної науки у середині ХІХ ст., складнощі, які вона долає, йдучи у широкі народні маси, а також значення отримання вищої ветеринарної освіти для розвитку добробуту суспільства. Важливою складовою публікації можна також назвати біографічні нотатки про викладачів училища, зокрема його першого директора Н. Галицького та ад'юнкта, а згодом професора Г. Полюту – двох професорів польського походження, які відіграли чи не вирішальну роль у закладенні основ навчального процесу та наукових досліджень у стінах Харківського ветеринарного училища, а згодом перетворення його на Харківський ветеринарний інститут.

Висновки. Професор Едвард Островський – вчений у галузі ветеринарних наук майже шість років життя провів у Харкові, залишивши по собі наукову спадщину, збережену в його книгах і статтях, календарях і підручниках, якими користувалися кілька поколінь молодих лікарів ветеринарії. Однією із важливих його публікацій є «Повідомлення про імператорську російську ветеринарну школу в Харкові від професора Островського», присвячена Харківському ветеринарному училищу у перші роки його існування. На її сторінках розміщено не тільки опис навчального закладу, а й важливі думки вченого про науку, навчальний процес, значення отримання вищої освіти і навіть коротка згадка про благоустрій Харкова. І вона не випадкова, бо Харків став

місцем його улюбленої роботи та добрих друзів, і де реалізував себе як науковець у галузі ветеринарної медицини.

Його дослідження спонукають авторів статті до підготовки та публікації нових історичних джерел з наукової спадщини вченого, серед яких звіт Е. Островського про поїздку у казахстанські степи. Важливим є і пошук персоналій, згаданих в «Повідомленні», який дає можливість встановити повний склад викладачів Харківського ветеринарного училища на початковому етапі його діяльності.

**XVII. Повідомлення про імператорську російську
ветеринарну школу в Харкові від професора Островського.**

Ветеринарна наука в Росії близько 50 років була предметом особливої турботи з боку уряду. За цей час на просторах нашої величезної держави були засновані ветеринарні установи, де готувалося ветеринарних лікарів для військової та цивільної служби, а також для приватної практики в імперії. В основному за останні роки в цих установах було проведено багато реформ, які з упевненою надією ведуть нас до того моменту, коли ця наука перебуватиме на бажаному рівні досконалості. І навіть цей невеликий відступ від моєї основної теми може бути виправданий, оскільки може викликати інтерес у моїх закордонних фахівців, менш обізнаних із особливостями наших місцевостей. Незліченні стада великої рогатої худоби, широко відомі як сіра, російська або степова худоба, що становлять рухомий капітал країни в південних і південно-східних губерніях, не тільки обслуговують місцеві потреби, але й частково задовольняють потреби північних губерній нашої великої батьківщини та Західної Європи.

Величезна кількість тонкорунних овець, вирощених на нашій землі, безсумнівно, перевищує кількість будь-якої країни, яка займається розведенням овець; продаж їхньої вовни щороку дає нам значні суми грошей, їхнім жиром і м'ясом щороку завантажують багато кораблів, що відпливають із портових міст Чорного, Азовського та Балтійського морів. Наші коні забезпечують більшу частину ремонту зразкової російської кавалерії, відрізняються витонченістю фігури, силою, витривалістю і східним стилем. Усе це, навіть не кажучи про часткові переваги приватних землевласників, уже стає джерелом незмірного багатства країни, яка завдяки своєму розташуванню, характеру ґрунту, через свою віддаленість від районів, які потребують її підтримки, і через труднощі

експорту продукції поля майже весь надлишок його з родючої землі перетворюється на мобільний продукт, тобто вкладається у вирощення свійських тварин, що дає нашим землевласникам за їхні зусилля та турботу достатній прибуток.

Отже, чи не повинно за таких обставин заснування ветеринарної установи в центральній частині країни, яку можна вважати головним центром скотарства і вівчарства, стати найнадійнішим засобом сприяння розвитку цієї важливої галузі сільського господарства і підтримки її у процвітаючому стані? Про те, які заходи вживав наш уряд для цієї мети, мені доведеться розповісти тут, даючи більш детальний опис нашої установи, яка була побудована одночасно зі школою в Дерпті¹ (у 1849 році) та зазнала повного перетворення.

Кожен навчальний заклад, а особливо спеціальний, слід розглядати як колективний, живий організм, де сама будівля з усім обладнанням та приміщеннями є ніби каркасом, а викладачі та система навчання утворюють так би мовити дух установи, більше того, адміністрація і, взагалі, всі засоби, надані урядом, становлять основу, необхідну для підтримання і повної ефективності установи; і, нарешті, загальним продуктом цієї життєвої сили мають бути вихованці, які випускаються, і які відтепер накладатимуть свій відбиток на характер і життя закладу.

Тому я опишу різні частини нашої школи одна за одною у вказаному вище порядку. За наймилостивішим указом нашого монарха і завдяки турботам нашого освіченого пана Сергія Олександровича Кокошкіна², генерал-ад'ютанта, генерал-

¹ Ветеринарну школу в Дерпті (в Російській імперії вживалася назва міста Юрієв, нині – Тарту, Естонія) було відкрито у 1848 р., яка згідно статуту отримала право надавати ступені магістра ветеринарних наук, ветеринара та ветеринарного помічника. Її наступником є Інститут ветеринарної медицини та тваринництва Естонського університету природничих наук.

² Сергій Кокошкін (1795/1796–1861) – державний діяч Російської імперії. У 1847–1856 рр. перебував на посаді чернігівського, полтавського і харківського генерал-губернатора,

губернатора і попечителя місцевого навчального округу, для ветеринарної школи було зведено чудову будівлю. Її будівництво було завершено в 1854 році. Краса цієї будівлі не викликає жодних сумнівів, і можна з легкістю сказати, що харківська ветеринарна школа ні в чому не поступається зарубіжним за зовнішнім виглядом і всіма можливостями, які вона надає.

Відмінне відділення для внутрішньо і зовнішньо хворих тварин усіх видів, всього на 72 шт.; спеціальні відділення для інфекційних тварин; зручні вольєри для тих, хто потребує свіжого повітря; кузня з усіма знаряддями, операційна, анатомічний театр і препараторська, хіміко-фармацевтична лабораторія і аптека; – все це вказує не лише на теоретичне спрямування школи. Прекрасне оснащення кабінетів, бібліотеки та просторі аудиторії ні в чому не поступаються іншим приміщенням закладу. Завдяки розміщенні у закладі квартир для директора, наукового фармацевта та його помічників, ветеринара на пенсії, наглядача та деяких інших посадових осіб, весь будинок з усіма його частинами перебуває під постійним наглядом. Наші кабінети, які характеризуються особливою елегантністю, як і інші частини будівлі, завжди забезпечені всіма можливими зручностями, і хоча вони вже оснащені чудовими препаратами, з погляду кількості та особливо якості, вони гідні місця за кількістю та особливо за якістю можуть претендувати на те, щоб бути в кожному зарубіжному музеї, вони доповнюються різноманітними препаратами та іншими навчальними засобами, такими як інструменти, книги, журнали, які виписуються для них з-за кордону. Насправді колекції містять моделі підков, хірургічні інструменти, зоотомічні та патологічні препарати, екстер'єрні моделі різних більш відомих порід домашніх ссавців, препарати для фармацевтичного кабінету та обладнання для лабораторії та аптеки, чудові фізичні інструменти новітньої конструкції тощо, мабуть,

у 1847–1855 рр. – куратор Харківського навчального округу. З його ініціативи було збудовано нову будівлю для ветеринарного училища у Харкові. Займався організацією благоустрою міста.

підійдуть для того, щоб змусити нас забути про молодість нашого закладу. Навесні буде створено ботанічний сад, де, крім лікарських трав, для навчальних потреб вирощуватимуться всілякі кормові та отруйні рослини. Крім того, щоб студенти могли практично вивчати рослини не тільки влітку, а й в інші пори року, зібрано чудові гербарії; стіни лекційних аудиторій прикрашені відібраними з них зразками.

Після того, як я для вас частково розібрав скелет нашого закладу, хочу познайомити вас із його душею – викладачами та системою навчання. Але ви добре знаєте, як важко в навчальному закладі, особливо від самого початку, підібрати викладачів, які своїми знаннями, досвідом, працею, наукою, могли бути гідними представниками установи. Проте уряд також подумав і виявив турботу про те, щоб сила, енергія і дух установи відповідали іншим частинам цього органу. Майже всі наші викладачі – чоловіки, які заслужили право обіймати ці почесні посади своїми попередніми професіями та роботою, завдяки корисним працям і досвіду.

Директор нашої школи, державний радник Галицький, займається ветеринарією 18 років. На початку своєї громадської діяльності він був прозектором і викладачем колишньої тут практичної ветеринарної школи, пізніше був її керівником і водночас ад'юнктом місцевого університету, де читав лекції студентам медичного факультету з епізоотичних хвороб та ветеринарної поліції. Його часті наукові поїздки, де він мав нагоду відвідати багато віддалених районів і проводити численні дослідження, також зробили його знайомим з місцевістю нашої країни, з її недоліками та потребами, оскільки вони пов'язані з ветеринарною медициною. Багаторічна практична робота у галузі зоотомії розвинула його чудовий хірургічний таланти і зробила одним з найвправніших хірургів. Він заклав фундамент престижного зоологічного кабінету, який в усіх відношеннях є доказом його знань, досвіду і невтомної працьовитості. Він був

першим, хто проводив дослідження та досліди з вакцинації проти чуми великої рогатої худоби в нашій місцевості і продовжує це робити досі, незалежно від тих, які проводив у новоросійських губерніях відомий директор Дерптської ветеринарної школи професор Єссен³. Після найкращого розподілу предметів між доцентами нашого закладу він читає лекції з порівняльної зоотомії за Гурльтом, теоретичної зоохірургії за Вашою працею з оперативної хірургії за Дітеріхсом і Вашою працею, теоретичної підковки коней за Гросом і Реєм. Окрім цих предметів, він керує хірургічною клінікою.

Заступник професора Гофрат Порохов⁴ особливо успішно присвятив себе науці і протягом 17 років практичній державній службі в Новоросії⁵. Він заслужив репутацію досвідченого лікаря серед свого начальства та громадськості і, слідкуючи за прогресом науки, він свого часу в різних журналах опублікував кілька повчальних есе.

Він особливо присвятив себе розведенню великої рогатої худоби й овець і познайомився з природою цих галузей сільського господарства в нашій країні не лише з творів і книг, а й передусім із власного досвіду. Читає лекції з зоогігієни та тваринництва, акушерства та судової ветеринарної медицини, використовуючи праці Кюрса, Рідеста, Пабста, Векхерліна, Баумайстера, Вейта, Фрідрейхса та Ландмана.

³ Ганс Петер Єссен (1801–1875) – професор ветеринарії, головний ветеринарний лікар при царських стайнях при Павлівському Палаці, Царському Селі та Петергофі. У 1848–1858 рр. – перший директор Ветеринарної школи в Дерпті.

⁴ У доповіді директора Харківського ветеринарного інституту професора А. А. Раєвського, виголошеній 6 жовтня 1901 р. на ювілейному засіданні з нагоди його 50-річчя та опублікованій у 1912 р. окремою брошурою *«Краткий исторический очерк 50-летия Харьковского ветеринарного института»*, зазначалося: «У 1854 році був призначений ад'юнктом Порохов, який отримав освіту в петербурзькій медико-хірургічній академії, але і він помер у 1859 році» (с. 8).

⁵ Новоросія – урядова назва в Російській імперії для південно-українських земель, що включала території, анексовані Російською імперією у XVIII ст.

До отримання ветеринарного диплому ад'юнкт Полюта⁶ вже мав вчені ступені доктора та магістра фармації. Він особливо любив ботаніку та інші природничі науки; здійснив наукові поїздки до Криму та інших регіонів Росії і дав нам багато свідчень про свої широкі знання та успішну роботу в галузі фармакології та фізіології. Його погляди на необхідність нової класифікації ліків і проект такої, заснованої на фізіологічній дії ліків, його погляди на дію окремих засобів, його наукове пояснення причини блювоти, засноване на його власних дослідках, і є предметом цікавого Трактату, який безсумнівно, буде оцінений нашими обізнаними вченими. Його предмети: загальна та спеціальна зоофізіологія, зоофармакологія, а також токсикологія, рецептурне мистецтво та загальна зоотерапія, для яких використовує у праці своїй посібники Берарда, Колліна, Гурльта, Мандла, дас Ірігена, Делафонда, Табуріна, Орфіли та Екеля.

Вчений фармацевт Робінсон⁷, магістр фармації, читає, крім керівництва аптекою, лекції з фармації та фармакогнозії, використовуючи праці Гейгера, Гебеля, Зіллера, Марстіуса та Віггера. До служби в нашій школі він 15 років був лаборантом хімії і техніки в хімічній лабораторії Петербурзького університету, а також викладачем хімії в фармацевтичному товаристві і в Морському кадетському корпусі. Завдяки своїм широким теоретичним і практичним знанням він є справжньою цінністю для нашого закладу, як з погляду його як фармацевта, так і викладача.

Прозектор Доброгурський⁸, який з належним завзяттям представляв цю тему протягом 19 років, служив у колишній Віленській медико-хірургічній академії, а згодом у Казанському університеті. Він виявив багато знань і

⁶ Георгій Полюта (pol. Jerzy Poluta) (1820–1897) – професор Харківської ветеринарної школи, Харківського ветеринарного інституту, лікар, видатний фармаколог, один із піонерів вітчизняної експериментальної фармакології, один із реформаторів Харківської ветеринарної школи у ветеринарний інститут, відомий діяч польської громади Харкова.

⁷ Особу не встановлено.

⁸ Особу не встановлено.

наполегливої праці, і вже шість років з похвальним завзяттям працює в нашому кабінеті зоотомії, щоб завершити роботу, розпочату нашим директором, і водночас читає лекції з порівняльної зоотомії для учнів школи, використовуючи праці Кіфіна і Гурльта. На раніше вакантну посаду ад'юнкта нещодавно на прохання школи був введений магістр ветеринарних наук Юневич⁹, який дав тут попередньо пробний урок і пройшов іспит, а після підтвердження буде викладати енциклопедію разом із методикою ветеринарних наук, польової, загальної зоопатології та патологічної зоотомії. При цьому цими предметами займаються вже наші викладачі, використовуючи найновіші та найкращі роботи.

У той час як я надав вам побіжний огляд усіх наших викладачів, я не можу не згадати, для повноти історії нашого закладу, що я також уже займався ветеринарною наукою протягом 15 років до мого призначення тут професором, спочатку був асесором при медичній владі та помічником директора, пізніше директором ветеринарної школи у Варшаві та професором ветеринарної медицини в Інституті сільського господарства та лісництва в Маримонті. У Харкові мені доводиться викладати спеціальну зоопатологію і зоотерапію, епідемічні захворювання і ветеринарну поліцію, а при написанні колегіальних зошитів користуюся працями Функе, Принца, Крейцера, Вейта, Миколи, а також юридичним збірником російського Статуту імперії та ветеринарної поліції для Королівства Польського. Я також керую терапевтичною клінікою.

Крім основних предметів, які становлять галузь ветеринарії, лекції з релігії читає також шанований предстоятель помісної церкви, магістр священного богослов'я і старший священник Гапонов.

Щодо викладачів порівняльної анатомії, сільського господарства та допоміжних природничих наук, які читають свої лекції лише для студентів

⁹ У доповіді професора А. А. Раєвського зазначалося: «У 1855 році був призначений ад'юнктом Юневич, магістр ветеринарних наук, який отримав освіту в петербурзькій медико-хірургічній академії. Він був професором тільки 9 років і помер у 1864 році» (с. 8).

вищого або першого відділення, то тут я можу обмежитись лише загальною згадкою, повідомивши вам професорів місцевого університету та лікарів: Калениченко, Чернов, Кочетов, Борисяк і Коссов, які здавна користуються прихильною репутацією експертів і тому вище всяких похвал, і магістри природничих наук Масловський і Дементьєв, які, хоча ще молоді люди, з особливою пристрасстю і завзяття до вивчення своїх предметів, і, сподіваюся, скоро зроблять собі ім'я в ученому світі. Так само російську, німецьку та французьку мови викладають спеціальні викладачі Чиріков, Гіммельрайх і Мало¹⁰.

До переліку посадових осіб, що належать до нашої школи, входять також ветеринарний лікар у відставці, помічник прозектора, помічник вченого фармацевта і конюх; ми мусимо також мати вченого коваля, котрого, як мені відомо, незабаром виберуть із молоді, вишколеної в нашому закладі; при цьому зараз для практики доступний лише його помічник.

Засоби, призначені урядом для нашої школи, цілком відповідають доброті та величчю нашого високопреосвященного монарха та поставленій меті. Батьківська турбота нашого улюбленого імператора та невтомна старанність нашого настоятеля, куратора пропонують нам невичерпне джерело підбадьорливої сили та дозволяють нам присвятити всю нашу енергію благодійним цілям уряду. Забезпечення нашої підтримки, а також підтримки наших сімей, наданих нам прав, які є такими ж, як і в університетських професорів, засобів, які є в нашому розпорядженні, для будь-яких експериментів, дослідницьких поїздок і взагалі для всього, що необхідно для розвитку науки може бути тільки корисним, все це дає нам можливість сумлінно виконувати своє почесне покликання і повністю присвячувати йому весь свій час. Статут нашого закладу, який містить докладний опис усіх тих засобів, прав і приписів, буде

¹⁰ Особи, прізвища яких наведено у цьому абзаці, встановити не вдалося.

завжди розглядатися як промовистий доказ особливої турботи уряду, і зобов'язує нас до постійної ревності та всякої жертви. Наше училище, підпорядковане вищій владі куратора Харківського навчального округу і безпосередньо кероване директором, має всього 29 викладачів і працівників і 45 державних вихованців і отримує щорічно на своє утримання 24 920 рублів сріблом.

Нарешті, оскільки я збираюся говорити про учнів, які, як єдиний продукт закладу, приносять йому або пошану, або докір, можливо, не буде зовсім зайвим додати ці міркування про рівень освіти, який повинен мати кожен учень, якого прийнято до школи, щоб йому бути впевненим у подальшій успішній роботі. Погляди багатьох вчених, які приділяли свою увагу цій темі, як ви, безсумнівно, знаєте, не завжди були однаковими. Деякі стверджували, що вища освіта дасть ветеринару здебільшого лише теоретичний напрямок; і його доля вести надзвичайно помірний і замкнутий спосіб життя, що відповідає його обмеженим можливостям, а також постійний контакт лише з простим класом людей, як того вимагає його професія, могли легко викликати небажання до цього та постійне незадоволення у ньому й таким чином безслідно знищити юнацький запал, з яким молода людина зазвичай вступає в нову кар'єру.

Я ні в якому разі не маю наміру тут розглядати різні погляди такого роду, висунуті ґрунтовними німцями, досвідченими французами та спекулятивними англійцями, оскільки інакше я мав би вийти за межі свого есе. Проте я не хочу приховувати свою думку, що хоча постійний прогрес просвітництва і цивілізації збільшує повсякденні потреби людей, водночас він також поступово привчає їх до необхідності задовольнятися малим і бачити межі своїх бажань. До речі, з розвитком Просвітництва погляди на градації останнього та мірило, яким вони вимірюються, повинні, звичайно, зазнати певних змін, і поняття науки та Просвітництва не можуть завжди залишатися незмінними. Колись достатньо було посереднього знання рідної мови, щоб здобути репутацію вченого; але чи

може це бути й зараз? Що вимагається від кандидата або лікаря з екзамену зараз і як це було кілька десятиліть тому? Все це виправдовує моє судження. Дивлячись на тему з цього погляду, не можу не стверджувати, що якщо вища освіта лікаря ветеринарної медицини приносить реальну користь самій науці (але користь науки – це також користь і благо людей), можна вважати єдино правильним і справедливим вимагати від тих, хто вступає до школи, певного ступеня інтелектуального розвитку і попередніх знань, що буває і в нас, від учня першого класу. Уряд надає їм привілеї, які доступні лише тим, хто отримав вищу освіту. Учні цього відділення, які закінчили повний чотирирічний курс ветеринарних і допоміжних наук, по закінченні отримують ступінь ветеринарного лікаря і при прийнятті на роботу користуються правами чиновників X-го класу¹¹. Однак ті, кому присвоєно ступінь магістра, користуються правами чиновників IX класу¹² (з усіма правами магістрів з інших факультетів) і отримувати річну платню, еквівалентну зарплаті всіх лікарів державної служби. Тому учні першого відділення також повинні скласти вступний іспит, який охоплює всю програму старшої школи.

Немає сумніву, що лише вища освіта ветеринарів може піднести науку на належний і бажаний рівень досконалості. У цьому відношенні Росія також потребує відносно більше, ніж інші країни Європи. В лоні її безкраїх земель спочиває невичерпне багатство, недоторкане рукою освіченого землероба; розведення великої рогатої худоби й усіх домашніх тварин загалом, поки що в значній мірі надано самій природі, та якби застосувати раціональні наукові принципи, то це б стало підставою до відкриття неймовірних скарбів. Однак для того, щоб мати можливість практично використовувати ці основні принципи, аж

¹¹ У «Табелі про ранги», російській імперській системі звань та чинів, чиновнику X класу відповідав цивільний чин «колезький секретар».

¹² У «Табелі про ранги», російській імперській системі звань та чинів, чиновнику IX класу відповідав цивільний чин «титularyний радник».

ніяк не достатньо просто отримати знання, які надають іноземні країни; скоріше, вони повинні бути доповнені точним знанням наших місцевостей.

Дослідити місцеві потреби, ознайомитися з умовами торгівлі, промисловості та сільського господарства, розгадати природу та властивості ґрунту та всіх рослин, які він виробляє або міг би виростити, і, нарешті, на основі природничих наук і фізіології, щоб дослідити природу, якості та вади домашніх тварин, які розводяться або можуть розводитися в різних регіонах, все це повинно бути предметом спеціального вивчення ветеринара. Чи зміг би він виконати це високе покликання без вищої освіти, без глибокого знання природничих наук і без того вищого розвитку свого інтелектуального потенціалу, який єдиний може його піднести до того стану, у якому він здатний зрозуміти ціле, щоб охопити всю сферу його науки одним поглядом і де вона не тільки простягається на обмежені кола окремих, суто медичних фактів, а де вона проникає в усі напрямки своїми розгалуженнями, в різні умови життя людини, це завжди дарує задоволення та нові засоби для духовного піднесення!

Отже, якщо вища освіта ветеринарів дає значні переваги як для науки, так і для людей, переваги більш обмеженої освіти для людей, здатних до науки, але без глибших теоретичних знань, не можна заперечувати, не тільки сприяють розвитку самої науки, а радше, якщо мати справу з нею на практиці, здатні надавати людям необхідні послуги у спосіб, який їм підходить. Наші вихованці другого відділення відповідають цій меті тим, що їх переважно практична підготовка відповідає всім умовам та вимогам наших землевласників. При вступі від них вимагається лише достатнє знання російської мови і перших чотирьох дій арифметики, а також уміння писати латинськими літерами і вміти читати написане. Після закінчення трирічного курсу вони отримують ступінь

ветеринарного фельдшера, а при прийомі на державну службу – привілеї, які мають державні службовці XIV класу¹³.

Хоча згадка про методику навчання учнів цих двох відділень, а також про обсяг їхніх знань, їх мету та призначення не є для нас чимось новим, а лише згадкою про знання загалом, що забезпечується ветеринарними лікарями та помічниками ветеринарних наук, які потрібні в нашій імперії. Харківська ветеринарна школа відрізняється від усіх інших ветеринарних закладів тим, що тут навчаються учні із селянського стану, тобто хліборобські хлопці¹⁴.

Незважаючи на всі зусилля уряду та влади, і незважаючи на всі, очевидно, корисні результати, які дає наша клініка, треба визнати, що у простого народу дуже хитка думка щодо корисності ветеринарної науки. Упередження і забобони, звичка звертатися за порадою до базарних крикунів, ворожбитів і тому подібне; але перш за все, як мені здається, це стоголова гідра коновали, які спритністю рук, спокушаючи натовп, передають свої вперті ідеї від одного покоління до іншого, ще деякий час перешкоджатимуть поширенню серед населення правильних ідей, заснованих на чистому раціоналізмі.

Щоб подолати це зло, уряд, засновуючи наш заклад, придумав дати їй засіб непомітно поширювати серед людей її негайні корисні результати, які були б спрямовані головним чином на протидію упередженням і поступово поширювали благодатне світло правдивого знання. Призначені для цієї мети селянські хлопці насправді є для нас новинкою, переваги якої незабаром стануть очевидними. Після того, як ці хлопці, які самі вийшли з простого народу, одержали в нашій школі хоч і суто практичну, але раціональну освіту, вони знову

¹³ У «Табелі про ранги», російській імперській системі звань та чинів, чиновнику XIV класу відповідав найнижчий цивільний чин «колезький реєстратор».

¹⁴ Учнями II розряду, згідно статті 51 Статуту Харківського ветеринарного училища, могли бути поміщицькі селяни, які з дозволу поміщика, навчалися ветеринарної справи. По закінченні навчання їм не надавалося звання ветеринарного помічника, а тільки право на ведення ветеринарної практики у межах помістя їх власника.

приєднують до тих самих людей. Споріднені з останніми рівністю походження, розуму та багатьох ідей, вони, володіючи методичною освітою, зможуть більше, ніж будь-хто інший, викорінити забобони народу, прищепити йому власні ідеї та таким чином знищити стіну, що розділяла блага науки, щоб потім дати їм змогу насолоджуватися справжніми благами батьківської опіки уряду. Ці хлопці, від яких нічого не вимагається, крім того, щоб вони вміли читати і писати російською, повинні слухати популярні лекції з усіх найважливіших розділів ветеринарії, і водночас займатися в клініці та в кузні, а також заохочувалися до виконання всяких практичних занять. На наш подив, більшість з них перевершили всі очікування, оскільки після повернення додому вони не обмежуються лікуванням, але й практикують мистецтво підковування з усім набутим досвідом. На утримання хлопця йде сума в 100 рублів сріблом, яку власник маєтку або місцева влада повинні вносити щорічно. Після трирічного перебування в школі він отримує свідоцтво і, таким чином, право займатися підковуванням коней і лікуванням домашніх тварин, а також користується певними правами, наданими йому урядом. Хлопці, які щойно вийшли з нашої школи, більше ніж словами підтверджують користь отриманої освіти.

Наприкінці 1854 року в нашій школі було всього 110 учнів, 73 першого розряду, 29 другого розряду та 8 хліборобських хлопців.

Повідомляючи ці новини Вам, Високоповажний Пане, я тішуся надією, що вони зацікавлять не тільки Вас, але й усіх, кому не байдужа доля нашої науки. Одночасно ці рядки є вираженням наших переживань за високопреосвященного монарха і виконавця його святої волі, нашого безпосереднього начальника, генерал-ад'ютанта його величності імператора, генерал-губернатора і куратора Харківського навчального округу Сергія Олександровича Кокошкіна. Сліди його мудрого і дбайливого управління залишать у наших краях для нащадків живе свідчення його доброзичливих і благородних почуттів і справ для добра вітчизни

і народу. Зовнішній вигляд Харкова також неймовірно змінився після вашого останнього візиту: тротуари, набережні та бульвари, чудове вуличне освітлення та всілякі милі декорації, які сприяють здоров'ю та благополуччю мешканців, приємно дивують кожного зустрічного. Усе це – робота людини, яка протягом восьми років управління нашою губернією, завдяки своїй власній проникливості, своїм знанням, своєму особливому дару бути в гармонії з потребами людей, із кожним наступним роком з'являються нові незнищенні пам'ятники його просвітницької праці та його безпрецедентної турботи.

Список використаних джерел та літератури

1. Karl Heinrich Hertwig, Meyers Hand-Lexikon Des Allgemeinen Wissens: Bd. A-Kyzikos. Leipzig: Verlag Des Bibliographischen Instituts 1885. P. 848. URL: https://books.google.pl/books?id=BEwyAQAAMAAJ&dq=%22Magazin+f%C3%B0Cr+die+gesamte+Tierheilkunde%22+Gurlt+1835&pg=PA848&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
2. Kibkało D., Żwanko L. Profesor Edward Ostrowski (1816–1859) – twórca weterynarii polskiej: życiorys oczami współczesnego. *Textus et Studia*. 2021. Nr 3 (27). S. 7-26.
3. Kuczyński A. Edward Ostrowski. *Tygodnik Ilustrowany*. 1860. Nr 21. s. 173-174.
4. Millak K., Ostrowski Edward Feliks Wincenty. *Polski Słownik Biograficzny*. t. XXVI/1. Zeszyt 108. Kraków–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. 1981. S. 48.
5. Mittheilungen über die Kaiserlich Russische Tierarzneischule in Charkow. Vom Professor Ostrowski daselbst. *Magazin für die gesammte Thierheilkunde*. Herausgegeben von dr. E. F. Gurlt und dr. C. H. Hertwig, professoren an der Konigl. Thierarzneischule zu Berlin. Zweiundzwanzigster Jahrgang. Berlin, 1856. Verlag von August Hirschwald, 69 Unter den Linden, Ecke der Schadow – Strasse. S. 232-248.
6. Otto Hamann. Gurlt, Ernst. URL: https://de.wikisource-org.translate.goog/wiki/ADB:Gurlt,_Ernst?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en
7. Perenc A., *Historia lecznictwa zwierząt w Polsce* / oprac. K. Millak. Warszawa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1958. 447 s.
8. Zhvanko L., Kibkalo D. «Ingenious Veterinarian and Physician» Franz Pilger (1761-1828): an Odyssey of Life. *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*. Winter 2021. V. 44. Nr. 4. P. 12-30.

9. Żwanko L. 200 lat weterynarii polskiej: z Wilna do Torunia przez Charków. Katalog wystawy. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2023. 24 s.
10. Żwanko L., Kibkało D., Prychodko T., in. Polacy – twórcy weterynarii na terenach Ukrainy Wschodniej (XIX – początek XX wieku): w 170. rocznicę powstania Szkoły Weterynaryjnej w Charkowie. *Medycyna Weterynaryjna*. 2021. Nr 77 (03). S. 160-164.
11. *Архів Архідієцезіальний у Варшаві*. Ф. 0159d. Спр. 1845/UMZ-1845, Małżeństwa, 1845. Арк. 389.
12. *Державний архів Харківської області*. Ф. 3. Оп. 165. Спр. 195. Арк. 1.
13. *Державний архів Харківської області*. Ф. 928. Оп. 2. Спр. 82. Арк. 6 зв., 7, 7 зв.
14. Жванко Л. М. Видатні польські ветеринари і Харків: постаті, досягнення, відкриття (XIX – початок XX століття) до 170-річчя вищої ветеринарної освіти на Сході України. Каталог виставки. Харків: ФОП Рубашкін Д. Ю., 2021. 22 с.
15. Жванко Л. М. Видатні поляки і Харків: біографічний словник (1805–1918). Харків: «Золоті сторінки», 2018. 408 с.
16. Жванко Л. М., Кібкало Д. В. 170 років від дати створення Харківського ветеринарного училища. *Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2021 рік* / НААН, Нац. наук. с.-г. б-ка; уклад.: В. А. Вергунов, Х. М. Дмитрієва, С. Д. Коваленко, О. В. Корзун, Д. Ю. Корзун; за наук. ред. В. А. Вергунова. Київ; Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 247.
17. Жванко Л. М., Кібкало Д. В. 205 років від дня народження ОСТРОВСЬКОГО Едварда Фелікса Вінсента (1816–1859). Вчений у галузі ветеринарії. *Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2021 рік* / НААН, Нац. наук. с.-г. б-ка; уклад.: В. А. Вергунов, Х. М. Дмитрієва, С. Д. Коваленко, О. В. Корзун, Д. Ю. Корзун; за наук. ред. В. А. Вергунова. Київ; Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 169-171.
18. Історія Харківської державної зооветеринарної академії: 155 років. Харків: «Золоті сторінки», 2006. 492 с.
19. *Литовський державний історичний архів у Вільнюсі*. Ф. 720. Оп. 1. Спр. 1527. Арк. 6, 34, 95 зв.
20. Раевский А. А. *Краткий исторический очерка 50-летия Харьковского ветеринарного института*. Харьков: Типография фирмы «Адольф Дарре» Московская ул. № 19, 1912. 34 с.

References

1. Archdiocesan Archives in Warsaw. (1845). F. 0159d. C. 1845/UMZ-1845, Małżeństwa. S. 389 [In Polish].

2. (2006). Istoriiia Kharkivskoi derzhavnoi zooveterynarnoi akademii: 155 rokiv [History of the Kharkiv State Zoo and Veterinary Academy: 155 years]. Kharkiv [In Ukrainian].
3. Karl Heinrich Hertwig, Meyers Hand-Lexikon Des Allgemeinen Wissens: Bd. A-Kyzikos. Leipzig: Verlag Des Bibliographischen Instituts 1885. P. 848. URL: https://books.google.pl/books?id=BEwyAQAAMAAJ&dq=%22Magazin+f%C3%BCr+die+gesamte+Tierheilkunde%22+Gurlt+1835&pg=PA848&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [In German].
4. Kibkało, D., Żwanko, L. (2021). Profesor Edward Ostrowski (1816–1859) – twórca weterynarii polskiej: życiorys oczami współczesnego. *Textus et Studia*, no. 3 (27), s. 7-26 [In Polish].
5. Kuczyński, A. (1860). Edward Ostrowski. *Tygodnik Ilustrowany*, no. 21. s. 173-174 [In Polish].
6. Lithuanian State Historical Archives in Vilnius. F. 720. D. 1. C. 1527. S. 6, 34, 95 v. [In Russian].
7. Millak, K. (1981). Ostrowski Edward Feliks Wincenty. *Polski Słownik Biograficzny*. t. XXVI/1. Zeszyt 108. Kraków–Warszawa [In Polish].
8. (1856). Mittheilungen über die Kaiserlich Russische Tierarzneischule in Charkow. Vom Professor Ostrowski daselbst. *Magazin für die gesammte Thierheilkunde*, s. 232-248 [In German].
9. Otto Hamann. Gurlt, Ernst. URL: https://de-wikisource-org.translate.goog/wiki/ADB:Gurlt,_Ernst?_x_tr_sl=de&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en [In German].
10. Perenc, A. (1958). *Historia leczenia zwierząt w Polsce* / oprac. K. Millak. Warszawa, Wrocław [In Polish].
11. Raevskiy, A. A., (1912). Kratkiy istoricheskiy ocherka 50-letiya Harkovskogo veterinarnogo instituta. Harkov [A brief historical sketch of the 50th anniversary of the Kharkiv Veterinary Institute]. Harkov [In Russian].
12. The State Archive of Kharkiv Region (1853). F. 3. D. 165. C. 195. S. 1. [In Russian].
13. The State Archive of Kharkiv Region. (1853). F. 928. D. 2. C. 82. S. 6 v., 7, 7 v. [In Russian].
14. Zhvanko, L. M. (2018). Vydatni poliaky i Kharkiv: biohrafichnyi slovnyk (1805–1918) [Prominent Poles and Kharkiv: Biographical Dictionary (1805–1918)]. Kharkiv [In Ukrainian].
15. Zhvanko, L. M. (2021). Vydatni polski veterynary i Kharkiv: postati, dosiahnennia, vidkryttia (XIX – pochatok XX stolittia) do 170-richchia vyshchoi veterynarnoi osvity na Skhodi Ukrainy. Katalog vystavky [Outstanding Polish veterinarians and Kharkiv: figures, achievements, discoveries (19th – early 20th centuries) to the 170-th anniversary of higher veterinary education in Eastern Ukraine. Exhibition catalog]. Kharkiv [In Ukrainian].

16. Zhvanko, L. M., Kibkalo, D. V. (2020). 170 rokiv vid daty stvorennia Kharkivskoho veterynarnoho uchylyshcha [170 years since the establishment of the Kharkiv Veterinary School] Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat v istorii silskohospodarskoi doslidnoi spravy Ukrainy na 2021 rik, za nauk. red. V. A. Verhunova [Calendar of significant and memorable dates in the history of agricultural research in Ukraine for 2021], ed. by V. A. Vergunova. Kyiv; Vinnytsia Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat v istorii silskohospodarskoi doslidnoi spravy Ukrainy na 2021 rik za nauk. red. V. A. Verhunova. Kyiv; Vinnytsia, p. 247 [In Ukrainian].

17. Zhvanko, L. M., Kibkalo, D. V. (2020). 205 rokiv vid dnia narodzhennia OSTROVSKOHO Edvarda Feliksa Vinsenta (1816–1859) Vchenyi u haluzi veterynarii [205th anniversary of the birth of Edward Felix Vincent OSTROVSKY (1816–1859) Scientist in the field of veterinary medicine]. Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat v istorii silskohospodarskoi doslidnoi spravy Ukrainy na 2021 rik, za nauk. red. V. A. Verhunova [Calendar of significant and memorable dates in the history of agricultural research in Ukraine for 2021], ed. by V. A. Vergunova. Kyiv; Vinnytsia Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat v istorii silskohospodarskoi doslidnoi spravy Ukrainy na 2021 rik za nauk. red. V. A. Verhunova. Kyiv; Vinnytsia, p. 169-171 [In Ukrainian].

18. Zhvanko, L., Kibkalo, D. (2021). «Ingenious Veterinarian and Physician» Franz Pilger (1761-1828): an Odyssey of Life. *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, v. 44, no. 4, pp. 12-30 [In English].

19. Żwanko, L. (2023). 200 lat weterynarii polskiej: z Wilna do Torunia przez Charków. Katalog wystawy. Toruń [In Polish].

20. Żwanko, L., Kibkało, D., Prychodko, T., in. (2021). Polacy – twórcy weterynarii na terenach Ukrainy Wschodniej (XIX – początek XX wieku): w 170. rocznicę powstania Szkoły Weterynaryjnej w Charkowie. *Medycyna Weterynaryjna*, no. 77 (03), s. 160-164 [In Polish].

Надійшла до редакції: 19.01.2025 р.